

Цыганов С. С., викладач кафедри фінансів та банківської справи Київського університету ринкових відносин

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні тенденції розвитку світового фінансового ринку, особливості впливу глобалізаційних процесів на ринки банківських послуг різних країн світу та входження на них іноземного капіталу. Проаналізовано сучасний стан та перспективи України в контексті інтернаціоналізації та глобалізації світового ринку капіталів.

Ключові слова: фінансова глобалізація, ринки банківських послуг, іноземний банківський капітал.

Tsyganov S. S., teacher of department of finances and banking of the Kyiv university of market relations

INFLUENCE OF PROCESSES OF GLOBALIZATION ON MARKET DEVELOPMENT OF BANK SERVICES IN UKRAINE

In the article basic progress of world financial market, feature of influence of processes of globalization trends are considered to the markets of bank services of different countries of the world and including on them of foreign capital. The modern state and prospects of Ukraine are analysed in the context of internationalization and globalization of world market of capitals.

Keywords: financial globalization, markets of bank services, foreign bank capital.

Цыганов С. С., преподаватель кафедры финансов и банковского дела Киевского университета рыночных отношений

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ РЫНКА БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УКРАИНЕ

Рассмотрены основные тенденции развития мирового финансового рынка, особенности влияния процессов глобализации на рынки банковских услуг различных стран мира и вхождения на них иностранного капитала. Проанализировано современное состояние и перспективы Украины в контексте интернационализации и глобализации мирового рынка капиталов.

Ключевые слова: финансовая глобализация, рынки банковских услуг, иностранный банковский капитал.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізаційні процеси набувають вирішального значення, саме вони визначають напрями розвитку світової економіки, впливають на його пріоритети та фінансову політику різних країн світу. Найбільшим чином процеси глобалізації впливають на розвиток національних банківських систем та ринки банківських послуг через присутність у них іноземного капіталу. На сьогодні в банківських системах зарубіжних країн присутність іноземного капіталу є значною. У деяких країнах іноземні банки займають домінуючу позицію та здійснюють визначальний вплив на функціонування не тільки банківських систем, а й всієї економіки. Тому вивчення особливостей розвитку банківських систем в умовах глобалізації на основі дослідження світового досвіду є надзвичайно важливим. Необхідно дослідити досвід зарубіжних країн щодо участі іноземного капіталу у їхніх національних банківських системах, формах цієї участі та впливу іноземних банків на функціонування ринку банківських послуг цих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування іноземного банківського капіталу на ринках, що формуються в умовах глобалізації є предметом дослідження провідних зарубіжних і українських учених-економістів. Серед дослідників значний внесок у розвиток теорії міжнародної банківської діяльності зробили такі зарубіжні вчені, як А. Верніков [3], Дж. Дунінг [25], Д. Грос [5], Є. Жуков, У. Кінг, Л. Красавіна, К. Макконел, Л. Мауер, Е. Комарова [11], Е. Мисенко [16], А. Мовсеян [17], М. Пebro, П. Роуз, Дж. Сінкі, В. Усоскін, Д. Херріс, С. Чебанов [23], А. Штайнхерр [5], У. Шарп та ін.

Дослідження діяльності банків з іноземним капіталом та її регулювання в Україні зроблені такими вітчизняними дослідниками, як В. Геєць, В. Гриценко [4], О. Барановський, О. Дзюблук [7; 8], І. Івасів [10], Р. Корнилюк [10; 12], В. Кочетков [13], В. Міщенко [14; 15], Д. Лук'яненко, С. Науменкова, Р. Пустовіт [1], Ю. Пахомов, А. Рум'янцева, С. Савлук [2], Т. Смовженко [9], Б. Степаненко [22] та ін.

Проте зазначимо, що у вітчизняній економічній науці ще недостатньо повно висвітлені окремі теоретичні аспекти міжнародної банківської діяльності, функціонування ринку банківських послуг, сучасні світові тенденції та перспективи розвитку діяльності банків з іноземним капіталом в Україні.

Мета статті полягає в дослідженні проблем розвитку ринку банківських послуг у країнах із трансформаційною економікою, і зокрема в Україні, за участю банків з іноземним капіталом в умовах фінансової глобалізації.

Вклад основного матеріалу. Включення України в глобальні економічні процеси є неминучим, але водночас потребує обстоювання національних інтересів та забезпечення оптимальних умов співіснування іноземного та вітчизняного капіталів. Особливо це стосується банківської системи, як головної складової фінансового сектора. Адаптація до міжнародних стандартів прискорить інтеграцію вітчизняної фінансової системи у світову і сприятиме прогресивним перетворенням в економіці через значний вплив банків на функціонування українського і будь-якого середовища.

Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. Вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Швидка зміна умов функціонування, відкритість зовнішньому середовищу, схильність до внутрішніх перетворень спонукають банківську систему до постійного вдосконалення. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи [1; 9].

Необхідно враховувати, що в останні роки у світовій банківській індустрії розвинутих країн мали місце досить важливі зміни, що позначилися на ефективності та конкурентоспроможності банківського сектора. Банки активно застосовують інновації у банківських інформаційних технологіях, таких як інформаційна обробка даних та телекомунікації, а також інновації у фінансових технологіях, такі як фінансовий інжиніринг та управління ризиками. Велике значення має той факт, що світова фінансова індустрія була значно дерегульована за останні два десятиліття, були зняті географічні та економічні обмеження, завдяки чому активізувалися процеси злиття та поглинання, що призвело до підвищення концентрації банківського капіталу. Урахування останніх тенденцій розвитку світової банківської індустрії в умовах СОТ є важливим для визначення стратегії розвитку вітчизняної банківської системи оскільки дозволить задіяти всі механізми, що забезпечать динамічне економічне зростання [2; 8; 12].

Фінансовий ринок ЄС є банкоорієнтованим. Це означає, що більшість приватних клієнтів і підприємств фінансувалися банками, а не за рахунок фондових ринків. За даними ЄЦБ, частка банків у кредитному обслуговуванні становить у середньому по Європі близько 70–75%. А у США, наприклад, де фінансові потреби в значній мірі обслуговуються через випуск боргових цінних паперів, ця цифра становить близько 20–30% [20].

Європейський банківський сектор сформований на основі поєднання багатьох різновидів банків, з різними моделями бізнесу, правовими формами й структурами власності. Крім великих комерційних, роздрібних та інвестиційних банків, які надають широкий спектр банківських послуг, існує велика кількість спеціалізованих інститутів з різною структурою власності – державні банки, кооперативні та іноземні установи – співіснують в цьому високо диверсифікованому просторі. Така різноманітність банківських установ створює потужний захист від фінансових потрясінь, оскільки різні види банківських установ по-різному реагують на кризові явища. Наявність маленьких і великих, місцевих і міжнародних банків сприяє формуванню диверсифікованої, конкурентоспроможної та безпечної банківської системи. За даними ЄЦБ, банківський сектор ЄС налічує 4713 банківських установ, серед яких 1022 – філії і дочірні установи, що знаходяться під іноземним контролем [20].

У країнах з відкритою економікою, у тому числі країни, що входять до валютного союзу, попит і пропозиція коштів не обов'язково перебуває в рівновазі. Це тому, що деякі країни мають структурні надлишки (наприклад, Бельгія), у той час як інші мають дефіцит (напри-

клад, Нідерланди), і голландські банки виступають нетто-імпортерами іноземного капіталу. Це свідчить про те, що транскордонні потоки коштів мають важливе значення для країн з відкритою економікою, і є однією з основних причин для створення загального банківського сектора в Європі. У рамках цієї діяльності, банки діють як природні посередники, балансуючи попит і пропозицію грошових коштів за рахунок імпорту та експорту капіталу. За даними ЄЦБ, активи кредитних установ, зокрема іноземних відділень та філій, зростали протягом 2009–2013 рр. [20; 14].

Таким чином, банківські системи європейських країн характеризуються значною присутністю іноземного банківського капіталу. Особливо активно протягом останнього десятиліття було освоєння іноземними банківськими установами країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Активному проникненню іноземного капіталу в банківську структуру цих країн сприяли такі фактори, як: макроекономічна стабілізація, що проявлялася в подоланні інфляції, стабілізації рівня цін, валютного курсу, державного бюджету; мікроекономічні реформи – створення життєздатного ринкового середовища шляхом приватизації державних підприємств, лібералізація цін та операцій з капіталом, підвищення відкритості економіки для іноземних інвестицій; реформування інституціональної структури економіки [5]. Лібералізація фінансових систем цих країн призвела до того, що іноземні філії та підрозділи володіють 60–90% банківських активів. Зокрема, частка активів, які контролює іноземний банківський капітал, в Естонії становить понад 90%, у Хорватії – 80%, у Чехії та Словаччині – близько 80%, у Польщі, Болгарії, Латвії, Угорщині – понад 70%. Фактично в цих країнах кардинально змінилися функції національних банківських систем, які перетворились на периферійні підсистеми глобальних банківських структур [15].

Для країн із трансформаційною економікою транснаціоналізація банківського капіталу виглядає вкрай різнопланово і доволі суперечливо. Передусім це знаходить свій прояв у різних рівнях інтеграції у світові та регіональні банківські структури. Якщо певна група країн здійснила досить істотні кроки (Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина), то інша група (Болгарія, Румунія, Литва, Латвія, Естонія) знаходиться тільки на шляху до цієї інтеграції. Більш проблемним виглядають процеси інтеграції банківських систем країн СНД [24].

Зокрема, банківський сектор таких країн СНД, як Росія, Україна, Казахстан та Беларусь розвивається головним чином як сфера обслуговування інших секторів економіки, що по суті означає похідну, а не системоутворюючу роль банківської системи. Економічне зростання, наповнення доходної частини бюджету, платоспроможний попит та інвестиції цих країн підтримуються головним чином за рахунок сировинного експорту [15]. Тому для України, звичайно, найцікавішим є досвід країн, які вже пройшли етап реформування та мали близькі до українських проблеми розвитку банківських систем.

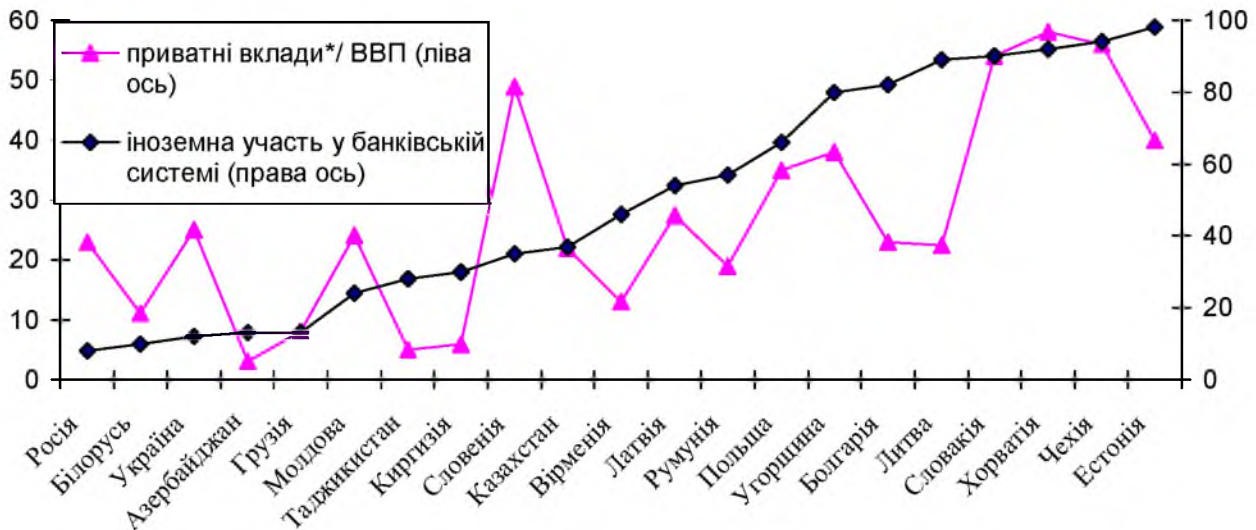
У сучасних умовах на ринку банківських послуг у країнах Європи із трансформаційною економікою зростає роль банків, контрольованих іноземним капіталом (контрольовані іноземним капіталом банки – ті, у яких понад 50% статутного капіталу належить нерезидентам). Окремі дослідники намагаються оцінити, як присутність цих банків впливає на відношення населення до банківської системи в цілому. Вони порівнюють тенденції, які відбуваються в країнах з перехідною економікою в Центральній і Східній Європі [5].

У більшості країн з перехідною економікою, крім Угорщини й Польщі, іноземний капітал контролює основну частину банків, включаючи і працюючі з населенням ощадні і роздрібні банківські установи. Власниками найбільших роздрібних чи ощадних банків стали стратегічні іноземні власники: у Чехії й Словаччині – австрійський Erste, у Хорватії – італійський UniCredito, у Болгарії – угорський OTP, у Литві – шведський SEB, в Естонії – шведський Swedbank, у Словенії – бельгійський KBC. Ті з іноземних банків, що розвивалися на власній основі і спочатку орієнтувалися на велику корпоративну клієнтуру, надалі, як правило, теж приступили до роботи з засобами фізичних осіб. Отже, ступінь іноземної участі в цьому сегменті ринку розмірна часті в банківському секторі країни в цілому [9].

У Росії й більшості інших країн СНД, а також деяких країнах ЦСЄ, ситуація інша. По-перше, ощадні банки тут не перейшли під іноземний контроль і в основному залишилися в руках держави. По-друге, на початковому етапі свого розвитку більшість іноземних банків демонстрували відсутність інтересу до роботи з фізичними особами і зосередилися на обслуговуванні корпоративної клієнтури і зовнішньоекономічної діяльності. Після фінансово-

банківської кризи 2008 р. група банків з іноземною участю змушена була почати надання обмеженого кола роздрібних банківських послуг (поточні й ощадні рахунки, розрахункові пластикові карти) своїм співробітникам і персоналу компаній, що є корпоративними клієнтами. Слідом за цим, на рубежі нового тисячоліття, банки включили ритейловий (роздрібний) напрям у число своїх пріоритетів на російському ринку, і з тих пір число зацікавлених учасників постійно розширювалося [10; 11].

Якщо порівняти показники по країнах із трансформаційною економікою, то в Росії і Україні частка приватних банківських вкладів у ВВП виявиться значно нижче, ніж, наприклад, в Угорщині, Польщі, Чехії й інших країнах ЦСЄ (рис. 1) [19].

* Внески та депозити всього приватного сектора (не тільки фізичних осіб) в банківській системі.

Рис. 1. Приватні банківські внески у ВВП, %.

Відставання від промислово розвинутих країн ще значніше, оскільки на Заході великий розвиток одержали й інші види фінансового посередництва. На вкладення в пенсійні, страхові і пайові інвестиційні фонди приходиться більше половини (56%) усіх заощаджень населення країн Єврозони і тільки 31% у постсоціалістичних країнах [20;21].

Динаміка приватних внесків дає уявлення про стан довіри населення до банківської системи загалом і про успішність виконання нею посередницьких функцій по мобілізації приватних грошових заощаджень. Разом з тим порівняльний аналіз між різними банківськими системами потребує корекцій по різних параметрах грошово-кредитної системи (темпи інфляції, динаміка обмінного курсу національної валюти, грошових доходів населення, ВВП, ступінь доларизації, характер валютного регулювання і т.д.).

Зростання ролі використання іноземних кредитних ресурсів і капіталів обумовлено необхідністю глибинних структурних зрушень національної економіки, прискорення технологічного оновлення виробничого потенціалу. Водночас включення України в міжнародний ринок фінансово-банківських послуг пов'язано з цілою низкою проблем, без розв'язання яких співпраця національної банківської системи може дати зворотний, негативний ефект [6].

До основних проблем включення України в міжнародний ринок фінансово-банківських послуг слід віднести:

- По-перше, невизначеність політики держави щодо інтеграції банківської системи України з банківськими системами інших країн. Це знаходить свій прояв у двоїстій ситуації: відсутність, з одного боку, внутрішніх і зовнішніх протекціоністських бар'єрів означає, що держава майже ніяк не стимулює залучення іноземних інвестицій в банківську систему; водночас суттєво не перешкоджає цьому процесу. Свідченням цього є наявність близько п'яти десятків банків за участю іноземного капіталу [22].

Низький рівень розвитку кредитного ринку в Україні. Станом на 31.12.2013 р. вимоги комерційних банків України за наданими кредитами становили лише 910,8 млрд. грн., або менше

120 млрд. дол. США [18]. Банківська система України поступається не тільки західним країнам, але й таким менш потужним за економічним потенціалом країнам як Болгарія та Румунія.

- По-друге, державне кредитування та субсидування експорту сприяє оперативному проведеному банками зовнішньоторговельних операцій. Але водночас збільшення обсягів експорту повинно бути не самоціллю держави, а лише додатковим фінансовим ресурсом формування внутрішнього національного ринку. Така політика в коротко- та середньостроковій перспективі обумовлює не зростання доходів, а зростання витрат бюджету.

Співробітництво України з МВФ, Світовим банком та ЄБРР вимагає зміни пріоритетів взаємодії. Міжнародні фінансові інституції надають кредити не для розвитку детермінантів конкурентної переваги України, а використовуються для заходів щодо політичної стабілізації або, у кращому випадку, спрямовуються на розвиток інфраструктурних галузей – транспортної системи, телекомунікацій, готельного бізнесу. За таких умов досягнення соціально орієнтованої, інноваційної моделі ринкової системи за рахунок зовнішніх джерел фінансування стає проблематичним [4; 7].

- По-третє, зростання обсягу експортно-імпортних операцій, збільшення іноземного інвестування викликають особливу увагу до проблеми зниження ризику з іноземною валютою. Кредитування комерційними банками України зовнішньої торгівлі у все більшій мірі відбувається за рахунок кредитів, отриманих від іноземних банків та міжнародних фінансових організацій за міждержавними та міжурядовими угодами. Так, якщо 1992 року іноземна валюта становила в загальному обсязі кредитування лише 11% (в абсолютному вираженні – 3 млн. грн.) проти 89% і 24 млн. грн. відповідно в національній валюті, то 2013 року ці цифри становили в іноземній валюті 33 % (в абсолютному вираженні – 308 млрд. грн.) проти 67% і 602,8 млрд. грн. відповідно в національній валюті [18].

Недостатня розвиненість фінансово-кредитної системи, адекватної сучасним вимогам банківської інфраструктури, обмежує можливості застосування методів хеджування. По суті вітчизняні банки можуть використовувати такі методи, як правильний вибір валюти розрахунків, регулювання валютної позиції та арбітражні операції, що не є достатнім арсеналом заходів запобігання валютних ризиків.

По-четверте, постійне коливання валютних курсів обумовлює щоденні зміни у банківському балансі нарахованих валютних доходів і витрат у гривневому еквіваленті. Це призводить до безпідставного збільшення бази оподаткування наданих фінансово-банківських послуг. Існуюча практика оподаткування валютних доходів не сприяє включенню банківської системи України в систему міжнародних валютно-фінансових розрахунків. Отже, потрібна відповідна корекція законодавчої бази оподаткування валютного прибутку комерційних банків [22].

При поточному рівні обмінного курсу недоцільно проводити політику знецінення грошової одиниці України. Інфляція справляє негативний вплив на розвиток фінансово-банківських послуг через процентні ставки, послаблення стимулів до заощаджень (як в національній, так і в іноземній валюті), веде до зниження депозитної бази, зміни структури активних і пасивних операцій.

Висновки. Національні ринки фінансово-банківських послуг країн з трансформаційною економікою дотепер не можуть брати повноцінну участь у глобальному процесі формування світової фінансової системи на рівноправних умовах. Основними причинами є низький рівень конкурентоспроможності банківських систем більшості країн, недостатня інтегрованість у світові та європейські фінансові ринки, обмеженість механізмів та інструментів надання банківських послуг. Докорінна зміна ситуації вимагає розробки і впровадження за такими напрямками:

– удосконалення правової бази для усунення асиметричного розвитку серед представників фінансового посередництва (банківських та парабанківських інституцій), з посиленням конкуренції поміж яких створюватимуться передумови для подальшого розвитку ринку фінансово-банківських послуг;

– сприяння регіональній збалансованості ринку фінансово-банківських послуг, упровадження нових технологій, розробка й диверсифікація послуг, що надаватимуться клієнтам, супроводжуватимуть зростання капіталізації, необхідної для обслуговування економіки;

– створення умов для інтеграції банківської системи кожної країни з трансформаційною економікою у світовий фінансовий простір шляхом адаптації вимог ринків фінансово-банківських послуг;

– інституціональний розріз ринку фінансово-банківських послуг вказує на наявність великої кількості дрібних і фінансово слабких банків та недостатню кількість інших фінансово-кредитних установ. Отже, на наш погляд, необхідним стратегічним напрямом є фінансова консолідація як банківських, так і парабанківських фінансових інституцій, яка, збільшуючи капіталізацію основних посередників на ринку фінансово-банківських послуг, дозволить сконцентруватись на всебічному розвитку та диверсифікації послуг, що надаються на ринку.

Література

1. Банківська система України в європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал: монографія / Кол. авт.; за ред. д.е.н. Р.Ф. Пустовіта. – К.: УБС НБУ, 2009. – 399 с.
2. Брегеда О.А., Савлук С.М. Тенденції розвитку світової та вітчизняної банківських систем / О.А. Брегеда, С.М. Савлук // Фінанси України. – 2010. – №4. – С. 27–35.
3. Верников А.В. Иностранные банки в переходной экономике: сравнительный анализ / А.В. Верников. – М.: ИМЭПИ РАН, 2005. – 304 с.
4. Гріценко В. Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку / В. Гріценко // Вісник НБУ. – 2011. – №2. – С. 20–26.
5. Даніель Грос, Альфред Штайнхерр. Реформи банківської системи у Східній Європі. Особливості України // Фондовий ринок. – 2009. – № 15. – С. 36–38.
6. Диба М.І. Осадчий Є.С. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М.І. Диба, Є.С. Осадчий // Фінанси України. – 2009. – №11. – С. 35–46.
7. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – №2. – С. 37–45.
8. Дзюблюк О. Розвиток банківського сектора в умовах деформації світового фінансового простору / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2011. – №10. – С. 76–83.
9. К вопросу о регулировании уровня иностранного капитала в банковской системе (на примере Украины) / А. А. Другов, Т. С. Смолженко // Деньги и кредит. – 2008. – №4. – С. 49–52.
10. Івасів І., Корнилюк Р. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І.Івасів, Р. Корнилюк // Вісник НБУ. – 2011. – №10. – С. 84–91.
11. Комарова Е.А. Трансформация деятельности банков в условиях глобализации: Монография / Е. А. Комарова. – М.: МАКС Пресс, 2011. – 367 с.
12. Корнилюк Р. Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України // Банківська справа. – 2011. – №4. – С. 50–59.
13. Кочетков В.М., Комарицький Ю.С. Міжнародні банки: аналіз діяльності та оцінка ринкової вартості: монографія / В. М. Кочетков, Ю.С. Комарицький. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2011. – 248 с.
14. Міщенко В. Особливості посткризового реформування фінансового сектора України // Фінанси України. – 2010. – №10. – С. 3–11.
15. Міщенко В., Набок Р. Іноземний капітал у банківській системі країн Центральної та Східної Європи. Уроки для України / В. Міщенко, Р. Набок // Банківська справа. – 2006. – №5-6. – С. 3–4.
16. Мысенко Е. Приход иностранного капитала в отечественную банковскую систему: взгляд со стороны / Е. Мысенко // Банкирь. – 2011. – № 3(27). – С. 30–36.
17. Мовсесян А.Г. Транснациональные банки в мировой экономике / А.Г. Мовсесян // Банковское дело. – 2007. – №9. – С. 11–17.
18. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
19. Сайт аналітичної і фінансової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.banker.com.ua.
20. Офіційний сайт Європейського центрального банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecb.eu>.
21. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.
22. Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України: ціна й методи злиття та поглинання / Б. Степаненко // Економіст. – 2010 – №1. – С. 12–16.
23. Чебанов С.В. Международное регулирование прямых иностранных инвестиций: тенденции и проблемы / С.В. Чебанов // МЭиМО. – 2009. – №12. – С. 21–32.
24. Шпіг Ф.І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу: Монографія / Ф.І. Шпіг. – Суми: Ділові перспективи. – 2006. – 288с.
25. Dunning J. The Globalization of Business / J. Dunning. – London: Routledge, 2013. – 463 p.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2013 р.